

University of Groningen

De rol van het slachtoffer bij het ICC bekeken vanuit het perspectief van sociale rechtvaardigheid

van der Leij, J.B.J.

Published in:

Pet af. Liber Amicorum prof. D.H. de Jong

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

van der Leij, J. B. J. (2007). De rol van het slachtoffer bij het ICC bekeken vanuit het perspectief van sociale rechtvaardigheid. In P. B.F. Keulen, P. G. Knigge, & M. H.D. Wolswijk (editors), Pet af. Liber Amicorum prof. D.H. de Jong (blz. 315-332). Nijmegen: Wolf Legal Publisher.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De rol van het slachtoffer bij het ICC bekeken vanuit het perspectief van sociale rechtvaardigheid

J.B.J. VANDER LEIJ^o

1. Introductie

Een opvallend item in de werkkamer van Dirk Herman de Jong is een grote foto op de muur boven zijn bureau. Het betreft een foto van Martin Luther King die de menigte toespreekt tijdens de mars naar Washington in augustus 1963 met zijn beroemde rede 'I Have a Dream'. Eerder dat jaar schreef Martin Luther King vanuit de gevangenis in Birmingham, Alabama, een open brief met de beroemd geworden woorden 'injustice anywhere is a threat to justice everywhere'.¹ Hoewel de brief is geschreven als een reactie op een oproep om sociale onrechtvaardigheid in de Verenigde Staten te bestrijden in de rechtszaal en niet daarbuiten, hebben de woorden een zo krachtige betekenis, dat ze gemakkelijk buiten de context van de brief en de gebeurtenissen in de Verenigde Staten in de jaren zestig kunnen worden geplaatst. De tekst zou heden ten dage heel goed in een mondiaal verband kunnen worden gebruikt. In een tijd waarin het internationale strafrecht een stormachtige ontwikkeling doormaakt, waarbij de oprichting van het Internationale Strafhof in Den Haag als voorlopig hoogtepunt kan worden aangemerkt. Deze bijdrage gaat over het Internationale Strafhof. Het hof plaatst de rol van slachtoffers in het perspectief van sociale rechtvaardigheid. Dat is een interessant gegeven dat hieronder verder onderzocht zal worden.

Uiteindelijk heb ik Dirk Herman nooit gevraagd naar zijn associatie met de beroemde voorvechter van gelijke rechten voor blanken en zwarten in de Verenigde Staten. Hopelijk krijg ik daar – naar aanleiding van deze bijdrage – toch nog een antwoord op.

2. Innovaties bij het Internationale Strafhof

Door de oprichting van het Internationale Strafhof (hier verder aangeduid als ICC of Hof), kan het slachtoffer voor de eerste keer in de geschiedenis van het internationale strafrecht, participeren in de berechting van diegenen die worden verdacht van ernstige (internationale) misdrijven. Het Statuut van het Hof heeft daar formeel de basis voor gelegd.² Het ICC stelt in dit verband dat

^o Universitair docent straf(proces)recht Rijksuniversiteit Groningen.

¹ Martin Luther King, *Letter from Birmingham Jail*, 16 april 1963.

² Zie the Rome Statute of the International Criminal Court, in werking getreden op 1 juli 2002 (A/CONF.183/9), hier verder aangeduid als Statuut.

‘The victim-based provisions within the Rome Statute provide victims with the opportunity to have their voices heard and to obtain, where appropriate, some form of reparation for their suffering. It is this balance between retributive and restorative justice that will enable the ICC, not only to bring criminals to justice but also help the victims themselves obtain justice.’³

Deze doorbraak is niet in de laatste plaats te danken aan de groeiende aandacht die er is voor slachtoffers binnen het mensenrechtelijk kader en het internationale humanitaire recht.⁴ Daarnaast is de slachtoffergeoriënteerde ‘restorative justice’ een belangrijke ontwikkeling binnen het (internationale) strafrecht.⁵

Het ICC verwijst in bovenstaand citaat expliciet naar het behalen van gerechtigheid (justice) door slachtoffers en brengt daarmee het (internationale) recht en de moraal (in casu rechtvaardigheid) dichter naar elkaar toe. Vanuit een historische context beschouwd past dit in een ontwikkeling waarbij na het einde van de Tweede Wereldoorlog op internationaal niveau steeds meer aandacht is gekomen voor de mensenrechten.⁶ Een onderdeel in deze ontwikkeling is de toekenning van verschillende rechten aan slachtoffers bij het ICC, waarover het Hof bovenstaand standpunt formuleert. Hoewel dit standpunt van het Hof een prachtig uitgangspunt is, roept het wel direct een aantal vragen op. Ten eerste de vraag wat het ICC precies bedoelt met het behalen van gerechtigheid door slachtoffers (help the victims themselves obtain justice) en ten tweede wat de mogelijkheden zijn bij het Hof om slachtoffers te helpen deze gerechtigheid te behalen. Met andere woorden, kan het Hof de pretentie ‘to help victims themselves obtain justice’ wel waar maken?

In de Rules of Procedure and Evidence wordt als algemeen beginsel gesteld:

‘A Chamber in making *any direction or order*, and other organs of the Court in performing their functions under the Statute or the Rules, shall take into account *the needs of all victims and witnesses* in accordance with article 68, in particular,

³ Zie <http://www.icc-cpi.int/victimissues.html>.

⁴ Zie bijv. de ‘Basic Principles and Guidelines on the Right to Reparation for Victims of Violations of Human Rights and International Humanitarian Law’, UN Doc. E/CN.4/1997/104. Zie ook de ‘Declaration on Basic Principles of Justice for Victims of Crimes and Abuse of Power’, GA Res. 40/34, Annex.

⁵ Zie onder andere het Europese Kaderbesluit van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure (2001/220/JBZ).

⁶ Na de Tweede Wereldoorlog werd de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948) opgesteld en die weer nader werd geconcretiseerd in het Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke rechten (BUPO-verdrag), waarin vooral burgerlijk-politieke rechten werden verankerd. Later is daar het verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele rechten aan toegevoegd. Daarnaast is er natuurlijk het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM). In 1989 werd het Verdrag inzake de Rechten van het Kind ondertekend.

children, elderly persons, persons with disabilities and victims of sexual or gender violence [curs. BvdL].⁷

Slachtoffers en getuigen worden bij het Hof hoog op de agenda gezet en daarmee gaat het ICC een stap verder dan andere internationale tribunalen. Bij het International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY) heeft het slachtoffer weinig mogelijkheden om zich als zodanig te demonstreren. Zo kan het slachtoffer geen schadevergoeding vorderen en niet worden gehoord als een ‘partie civile’ in de verschillende stadia van het strafproces. De rol van het slachtoffer bij het ICTY is daarmee beperkt tot die van getuige. In die hoedanigheid worden slachtoffers ondersteund en beschermd door het ICTY. De reden dat slachtoffers een beperkte rol spelen is dat het ICTY tot stand is gekomen ‘for the sole purpose of prosecuting persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of the former Yugoslavia between 1 January 1991 and the date to be determined by the Security Council upon the restoration of peace.’⁸ Met andere woorden, de focus van het ICTY is niet op de belangen van het individuele slachtoffer, maar op het veel bredere algemene doel, het herstellen van vrede.⁹ Bij het andere VN-tribunaal, het International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR), is de formele positie van slachtoffers heel vergelijkbaar met die bij het ICTY. Ook bij het ICTR ligt de nadruk op de ondersteuning en bescherming van slachtoffers als zij in een strafzaak als getuigen optreden. Het Europese Hof voor de rechten van de mens, tenslotte, erkent in EHRM 20524/92, 26 maart 1996, § 70 (*Doorson*) dat de belangen van getuigen en slachtoffers kunnen vallen onder de werking van het Europees Verdrag.¹⁰

Terugkomend op de eerste vraag – wat bedoelt het ICC met het behalen van gerechtigheid door slachtoffers – dan blijkt het Hof daar zelf geen direct antwoord op te geven, anders dan te verwijzen naar retributieve en herstellende rechtvaardigheid (retributive and restorative justice).¹¹ Het is daarom zinvol om de vraag vanuit een wat algemener kader van sociale rechtvaardigheid te beantwoorden. Dit wil zeggen dat eerst vanuit de theorie naar meerdere vormen van sociale rechtvaardigheid zal

⁷ Zie rule 86 van de Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Court (hier verder aangeduid als: Rules).

⁸ UN Security Council Resolution 827 (1993).

⁹ Zie ook A. Rydberg, ‘Victims and the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia’, in: H. Kaptein & M. Malsch (red.), *Crime, Victims and Justice – Essays on Principles and Practice*, Aldershot: Ashgate 2004, p. 138-139.

¹⁰ Zie ook EHRM 54789/00, 10 februari 2006, m.n. § 72 (*Bocos-Cuesta v. Nederland*) en EHRM 17122/02, 24 april 2007, m.n. § 43 (*B. v. Finland*).

¹¹ Restorative justice wordt in Nederland meestal aangeduid met de term ‘herstelrecht’.

worden gekeken alvorens in te gaan op een aantal toepassingen op slachtoffers.¹² Daarna zal worden ingegaan op de tweede vraag – wat zijn de mogelijkheden bij het Hof om slachtoffers te helpen deze gerechtigheid te behalen – die wordt behandeld in het licht van hetgeen naar voren is gekomen bij de beantwoording van de eerste vraag.

3. Concepten van sociale rechtvaardigheid

In het kader van de eerste vraag is het voor een goed begrip van belang om te weten wat er in de literatuur werd en wordt verstaan onder het begrip sociale rechtvaardigheid, alvorens het toe te passen op slachtoffers. In deze paragraaf wordt daarom eerst kort ingegaan op de verschillende concepten van sociale rechtvaardigheid.

Daarvoor moeten we terug naar de oude Grieken. Aristoteles heeft door zijn boek ‘over rechtvaardigheid’ uit de *Ethica Nicomachea* de basis gelegd voor de moderne theorieën over rechtvaardigheid. Hij introduceert belangrijke concepten en begrippen die heden ten dage nog steeds worden gebruikt als over rechtvaardigheid wordt gesproken of geschreven.¹³ Volgens Aristoteles heeft rechtvaardigheid in de basis betrekking op een handelen of een resultaat, maar vooral op een ‘zijn’. Rechtvaardigheid is volgens hem vooral de deugd van de middenweg kiezen. Die deugd vereist vrijwilligheid en kennis. Hij past rechtvaardigheid toe op twee verschillende sferen. Ten eerste de privé-sfeer (het gezin, de familie of het huishouden) en daarnaast de publieke sfeer (de staat en het maatschappelijk leven). In de publieke sfeer – waarin wij vooral geïnteresseerd zijn – onderscheidt Aristoteles een aantal vormen van rechtvaardigheid, waarvan ik er hier de meest relevante noem: vereffenende (commutatieve en retributieve), distributieve en algemene rechtvaardigheid. De laatste komt er op neer dat de wet moet worden gehoorzaamd.¹⁴

Vereffenende rechtvaardigheid heeft betrekking op de middelen (en diensten) die niet door een gemeenschap verdeeld worden, maar door mensen geruild of verhandeld worden. Is er sprake van vrijwilligheid bij de ruil of handel, dan wordt gesproken van commutatieve rechtvaardigheid. Bij een rechtvaardige ruil levert elk van de partijen iets in en krijgt daar iets van gelijke waarde voor terug (evenredig-

¹² Met de termen ‘sociale rechtvaardigheid’ en ‘rechtvaardigheid’ wordt in deze bijdrage hetzelfde bedoeld.

¹³ Zie over Aristoteles met betrekking tot rechtvaardigheid bijvoorbeeld: S. Fleischacker, *A Short History of Distributive Justice*, Cambridge, MA/London, England: Harvard University Press 2004; H.F.M. Crombag & P.J. van Koppen, ‘Rechtvaardigheid’, in: P.J. van Koppen, D.J. Helsing, H.L.G.J. Merckelach & H.F.M. Crombag, *Het Recht van Binnen – Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer 2002, p. 776-777; J. Roemer, *Theories of Distributive Justice*, Cambridge, MA: Harvard University Press: London 1996; M.L.J. Wissenburg, *Aristoteles over rechtvaardigheid – Een inleiding op Aristoteles en de Ethica Nicomachea*, boek V, Nijmegen: University of Nijmegen 1991.

¹⁴ Zie Wissenburg 1991.

heid). Retributieve rechtvaardigheid – die door het ICC wordt aangehaald in bovenstaand citaat – heeft betrekking op alle vormen van ruil die onvrijwillig en onevenredig zijn. Bijvoorbeeld indien iemand een auto steelt, verliest de eigenaar onvrijwillig zijn eigendom, waar bovendien niets tegenover staat (een onevenredigheid). De rechter – of een andere derde – kan op dit punt het evenwicht (proberen te) herstellen door achteraf te bepalen wat rechtvaardig is. Vergelding past volgens Aristoteles in het concept van retributieve rechtvaardigheid.

Distributieve rechtvaardigheid ten slotte, heeft te maken met het verdelen van middelen en diensten over de leden van een gemeenschap. Een belangrijk kenmerk van een rechtvaardige verdeling is de onpartijdigheid van de verdeler. Daarnaast noemt Aristoteles dat gelijken gelijk moeten worden behandeld en ongelijken ongelijk naar de mate van ongelijkheid. Alleen de ongelijke verdeling behoeft legitimatie via een verdelingsprincipe, zoals bijvoorbeeld behoefte. Als het gaat om het uitdelen van voedsel aan vluchtelingen, kan een ongelijke verdeling van voedsel gelegitimeerd worden door er op te wijzen dat de zwakkeren meer voedsel nodig hebben dan de sterken. Dat lijkt een eerlijke uitkomst. Toch zit hierin de zwakte van het Aristotelische criterium van verdelende rechtvaardigheid. Want over de gekozen verdelingsprincipes kan worden getwist. Welke verschillen tussen mensen rechtvaardigen een ongelijke behandeling?¹⁵

Het probleem met al deze vormen van rechtvaardigheid is dat het moeilijk te definiëren valt in termen van een materieel resultaat.¹⁶ Door Crombag en Van Koppen wordt er in dit kader op gewezen dat oordelen van mensen over wat een rechtvaardige *uitkomst* is, sterk afhangen van de wijze waarop het probleem wordt gepresenteerd.¹⁷ Zo is uit onderzoek het volgende gebleken.¹⁸ Proefpersonen kregen twee cases te beoordelen. De eerste betrof een door de directie van een bedrijf voorgestelde inkomensachteruitgang van zeven procent vanwege een economische recessie en in de tweede casus stelde de directie voor de inkomens vijf procent te laten stijgen bij een inflatie van twaalf procent.¹⁹ Van de ondervraagden bleek tweederde de inkomensachteruitgang oneerlijk te vinden terwijl van dezelfde ondervraagden slechts tweeëntwintig procent de voorstellen van de directie in de tweede casus on-

¹⁵ Enkele andere verdelingsprincipes – al dan niet relevant of eerlijk in *onze* ogen – die genoemd kunnen worden zijn: afkomst, geslacht, bijdrage en verlangen.

¹⁶ In dezelfde zin Crombag & Van Koppen 2002, p. 778.

¹⁷ Zie ook Crombag & Van Koppen 2002, p. 779-781.

¹⁸ Zie Kahneman, Knetsch & Thaler, 'Fairness as a Constraint on Profit Seeking: Entitlements in the Market', *The American Economic Review*, 76, 1986, p. 728-741 (met name p. 731-732).

¹⁹ Het moge duidelijk zijn dat het nettoresultaat hetzelfde is in beide cases, namelijk een koopkrachtdaling van vijf procent.

eerlijk vonden.²⁰ Het idee om een objectieve en materiële definitie van distributieve rechtvaardigheid te geven lijkt hiermee volkomen achterhaald.²¹

Rawls verlegt begin jaren zeventig van de vorige eeuw de bakens door niet langer te zoeken naar een materiële omschrijving van rechtvaardigheid, maar uit te gaan van een procedure die is gericht op een rechtvaardige uitkomst.²² In zijn theorie gaat Rawls uit van een oorspronkelijke positie (*the original position*) waarin personen als gelijken kunnen beraadslagen over de rechtvaardigheidsprincipes (*principles of justice*) waarop onze samenleving moet worden gebaseerd. Verder stelt hij voor dat in die oorspronkelijke positie de mensen niets weten over hun plaats in de samenleving. Dit wordt verhuld door een sluier van onwetendheid (*veil of ignorance*). In die situatie van gelijkheid, vrijheid en volkomen onwetendheid over wie je zult zijn, is het resultaat van de beraadslaging rechtvaardig te noemen. Een rechtvaardigheid die Rawls aanduidt als 'justice as fairness'. In de oorspronkelijke positie worden alleen fundamentele principes van rechtvaardigheid vastgelegd. Volgens Rawls zullen mensen in de oorspronkelijke positie de voorkeur geven aan twee principes. Het eerste, de politiek-juridische ordening van de basisstructuur, betreft de aanspraak op gelijke basisrechten en -vrijheden voor iedereen. Het tweede principe, de sociaal-economische ordening, omvat twee voorwaarden waaraan moet zijn voldaan. Ten eerste moeten ambten en posities die sociaal-economische voordelen (hetgeen ongelijkheden kan genereren) opleveren open zijn voor iedereen. De tweede voorwaarde is dat sociaal-economische ongelijkheden alleen dan rechtvaardig zijn indien zij ten goede komen aan de leden van de samenleving die het minst bevoordeeld zijn. Deze twee principes zijn door Rawls hiërarchisch gerangschikt. Het eerste principe gaat voor het tweede en binnen het tweede heeft de eerste voorwaarde (gelijkheid van kansen) voorrang op de tweede (verschilprincipe).

Door rechtvaardigheid niet te zien als een bepaald resultaat, maar als een uitkomst van een *procedure*, is sprake van een rechtvaardigheidsconcept dat in beginsel toetsbaar is.²³ Een probleem is wel dat in de werkelijkheid moeilijk beslist kan worden over rechtvaardigheidsprincipes onder een sluier van onwetendheid.

Procedurele rechtvaardigheid

Onder invloed van het werk van Rawls zijn Thibaut en Walker experimenteel onderzoek gaan doen naar procedurele aspecten van rechtvaardigheid.²⁴ Zij komen

²⁰ Zie Kahneman, Knetsch & Thaler 1986.

²¹ Zie tevens Crombag & Van Koppen 2002, p. 779-781.

²² Zie J. Rawls, *A Theory of Justice*, Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press, 1971.

²³ Zie Rawls 1971, p. 19.

²⁴ Zie J.W. Thibaut & L.J. Walker, *Procedural justice: A Psychological Analysis*, Hillsdale NJ: Wiley 1975.

tot de conclusie dat het oordeel van mensen over de rechtvaardigheid van een rechterlijke beslissing in sterke mate afhangt van de procedure die is gevolgd bij het nemen van de rechterlijke beslissing. Blijkens hun onderzoek is het voor het rechtvaardigheidsoordeel beslissende kenmerk van de procedure: de mate waarin procespartijen controle kunnen uitoefenen op de gang van zaken (procescontrole). Door Folger wordt dit fenomeen aangeduid als 'voice', dat wil zeggen het naar voren brengen van een eigen standpunt (over een beslissing).²⁵ Uit de studie van Thibaut en Walker blijkt dat indien procespartijen veel vrijheid hebben in het bepalen welke informatie de rechter bereikt, dit een omstandigheid is die het rechtvaardigheidsoordeel positief zal beïnvloeden. Weinig vrijheid voor de procespartijen geeft het tegenovergestelde effect te zien. De procesvorm waarbij partijen veel vrijheid krijgen met betrekking tot de gang van zaken ter zitting wordt door Thibaut en Walker gekenmerkt als accusatoir en de procesvorm waarbij de zittingsrechter de gang van zaken bepaalt als inquisitoir. Hieruit kan mijns inziens niet direct de conclusie worden getrokken dat een accusatoir strafproces als geheel – zoals de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk dat kennen – rechtvaardiger wordt beoordeeld dan het inquisitoire strafproces, omdat in het onderzoek van Thibaut en Walker slechts een enkel aspect van de beide procesvormen is betrokken.²⁶ Thibaut en Walker leggen in hun onderzoek het accent op de *instrumentele* waarde van een rechtvaardige procedure. Dit betekent dat zij veronderstellen dat rechtvaardige procedures (ook) rechtvaardige uitkomsten teweegbrengen.

Door Tyler en Lind is verder onderzoek gedaan naar de mate waarin een (gerechtelijke) procedure invloed heeft op het rechtvaardigheidsoordeel van mensen.²⁷ Vanuit het perspectief van intra-groepsrelaties hebben zij een theorie over procedurele rechtvaardigheid ontwikkeld dat ze de *Relational model* zijn gaan noemen.²⁸ Zij stellen dat een belangrijk element dat het sociale gedrag van mensen beheerst de groepsprocedure is. Hoewel normen en waarden per (bevolkings)groep en ook per individu verschillen, bestaan er fundamentele waarden die gericht zijn op de instandhouding van de groep (of samenleving). Een procedure die overeenstemt met dergelijke groeps- en individuele waarden zal bij de groepsleden een gevoel van rechtvaardigheid opwekken. Drie factoren, zijnde vertrouwen in de goede intenties

²⁵ Zie R. Folger, 'Distributive and Procedural Justice: Combined impact of "voice" and improvement of experienced inequity', *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 1977, p. 108-119.

²⁶ Zie over dit onderwerp ook P.J. van Koppen en S.D. Penrod, *Adversarial versus Inquisitorial Justice – Psychological Perspectives on Criminal Justice Systems*, New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers 2003.

²⁷ Zie E.A. Lind & T.R. Tyler, *The Social Psychology of Procedural Justice*, New York: Plenum Press 1988. Zie ook T.R. Tyler & E.A. Lind, 'A relational Model of Authority in Groups', in: M.P. Zanna (red.), *Advances in Experimental Social Psychology*, San Diego, CA: Academic Press 1992, p. 115-191.

²⁸ Zie Tyler & Lind 1992, p. 115-191.

van de autoriteit, waardering die iemand als lid van een gemeenschap geniet en onpartijdigheid die autoriteiten en instanties betrachten in hun besluitvorming, worden door Tyler en Lind onderscheiden. Deze factoren zijn toegesneden op de interacties van groepsleden met de (verschillende) autoriteit(en) binnen een gemeenschap. Schendt de autoriteit het vertrouwen, of verliest zij haar neutrale positie of geeft zij niet de waardering aan een groepslid dat hij of zij verdient, dan heeft dit volgens Tyler en Lind tot gevolg dat de procedure door het groepslid als onrechtvaardig zal worden beschouwd. De tevredenheid over en de steun aan autoriteiten kan op die manier worden ondergraven. Een vertrouwensbreuk met de autoriteiten binnen een gemeenschap kan leiden tot een verminderde aangiftebereidheid²⁹ en tot normovertredend gedrag.³⁰ Een effectieve bestrijding van de criminaliteit wordt dan gefrustreerd. Het gebruik van rechtvaardige procedures vormt vanuit deze optiek een belangrijk element voor een effectieve uitoefening van geleitimeerd gezag.³¹

Anders dan Thibaut en Walker, leggen Tyler en Lind de nadruk op de *intrinsieke* of *relationele* waarde van een rechtvaardige procedure. Tyler en Lind geven aan procedures een eigen en zelfstandige betekenis, los van de uitkomst. De term procedure moet in dit verband echter niet te letterlijk worden opgevat. Het betreft namelijk alle contacten tussen autoriteiten en burgers (de groepsleden).³² In de theorie van Tyler en Lind wordt een procedure gekenmerkt als een groepsaangelegenheid, waar de waarden en normen van de groep in terug te vinden zijn. Het gaat steeds om de contacten tussen de autoriteiten en de overige leden van een gemeenschap. Voor het ICC gaat dit niet op, omdat rechters en andere procesdeelnemers – zoals slachtoffers en getuigen – zelden tot dezelfde gemeenschap zullen behoren. Boven-

²⁹ Zie J.M. Wemmers & F.W. Winkel, 'Hulp aan slachtoffers', in: P.J. van Koppen, D.J. Hessing & H.F.M. Crombag, *Het Hart van de Zaak – Psychologie van het Recht*, Deventer: Kluwer 1997, p. 622-638 en M.R. Conaway & S.L. Lohr, 'A longitudinal analysis of factors associated with reporting violent crimes to the police', *Journal of Quantitative Criminology*, 1994, p. 23-39.

³⁰ Zie J.M. Wemmers, *Victims in the criminal justice system*, Amsterdam/New York: Kugler Publications 1996 en M.J. ter Voert, 'Vertrouwen in het strafrechtstelsel en normvervalsing', in: K. Wittebrood, J.A. Michon & M.J. ter Voert (red.), *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving*, Deventer: Gouda Quint 1997, p. 93-101.

³¹ Zie J.B.J. van der Leij, *Bejegening op maat, de behandeling van getuigen in strafzaken* (diss. Leiden), Deventer: Kluwer 2002. Zie ook J.B.J. van der Leij, 'Van instrument naar deelnemer? De bejegening van getuigen in strafzaken', in: M. Malsch (red.), *De burger in de rechtspraak. Ervaringen en percepties van niet-professionele procesdeelnemers*, Den Haag: Elsevier juridisch (Recht der Werkelijkheid) 2003, p. 95-116 en verder M. Malsch, 'De aanvaarding en naleving van rechtsnormen door burgers: participatie, informatievervalsing en bejegening', in: P.T. de Beer & C.J.M. Schuyt (red.), *Bijdragen aan waarden en normen – Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2004, p. 77-105.

³² Zie Van der Leij 2002. Zie ook F.W. Winkel, A.C. Spapens & R.M. Letschert, *Tevredenheid van slachtoffers met 'rechtpleging' en slachtofferhulp – Een victimologische en rechtspsychologische secundaire analyse*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006.

dien zal het instituut als zodanig onderdeel moeten uitmaken van een gemeenschap, zoals het Nederlandse rechtssysteem is ingebed in de Nederlandse samenleving. Het ICC maakt in theorie deel uit van de internationale gemeenschap en de internationale rechtsorde. Het is echter de vraag of niet-professionele procesdeelnemers zich (direct) verbonden voelen met een dergelijk relatief nieuw internationaal instituut. Als dit dan ook niet wordt ervaren, kan dat mogelijk een negatieve invloed hebben op het oordeel van slachtoffers over de rechtvaardigheid van de behandeling. Dit kan de tevredenheid over en de steun aan het ICC aantasten. Vanuit deze optiek geldt dat voor de uitoefening van gelegitimeerd gezag het Hof (allereerst) sociaal draagvlak nodig heeft.³³

Restorative justice

Een vorm van rechtvaardigheid die door het ICC wordt genoemd maar hier nog onbesproken is gebleven is de *restorative justice*. Bij deze vorm van rechtvaardigheid staat het verzoeningsproces – in de zin van herstel van de onderlinge verhoudingen – tussen slachtoffer en dader voorop en komt vergoeding van eventuele schade in beginsel op een tweede plan.³⁴ De oorsprong van dit type recht(vaardigheid) is te vinden in westerse landen met een belangrijke oorspronkelijke niet-westerse bevolkingsgroep, zoals Australië, Nieuw Zeeland, Canada en de Verenigde Staten.³⁵ De verzoening wordt middels een begeleid overleg tussen de dader en zijn gezin, soms ook leden van de achterban en het slachtoffer eventueel met zijn/haar familie of vrienden en leden van de bredere gemeenschap getracht tot stand te brengen.³⁶ Slachtoffers, daders en eventuele ouders vertonen over het algemeen een grotere tevredenheid over de ervaren billijkheid, kansen om hun visie tot uitdrukking te brengen en ervaren respect, dan wanneer de zaak via de reguliere strafprocedure wordt behandeld.³⁷ Niet duidelijk is of het ICC – door aan *restorative justice* te re-

³³ Voor het vervolg van deze bijdrage wordt het aanwezig zijn van een sociaal draagvlak voor het ICC als een gegeven beschouwd.

³⁴ *Restorative justice* is voor een belangrijk deel gebaseerd op de theorie van Reintegrative Shaming. Deze theorie richt zich, kort gezegd, op een verklaring van (deviant) gedrag als gevolg van het aan- of afwezig zijn van schaamteprocessen. Zie hierover J. Braithwaite, *Crime shame and reintegration*, Cambridge: Cambridge University Press 1989. Zie ook M. Malsch, 'Zedenmisdrijven en conflictbemiddeling', in: R.H. Haveman, F.P. Ölcer, Th.A. de Roos & A.L.J. van Strien (red.), *Seks, zeden en strafrecht*, Deventer: Gouda Quint 2000, p. 98.

³⁵ Zie Malsch 2004, p. 92. Zie ook L. Walgrave, 'Restorative Justice Conferences', *Tijdschrift voor Criminologie* 1999, p. 268-284.

³⁶ Een dergelijk begeleid overleg wordt wel aangeduid als een 'family group conference' of 'restorative justice conference'.

³⁷ Zie Walgrave 1999, p. 280. Zie ook M. Wright, 'The Rights and Needs of Victims in the Criminal Justice Process', in: H. Kaptein & M. Malsch (red.), *Crime, Victims and Justice – Essays on Principles and Practice*, Aldershot: Ashgate 2004, p. 141-153 en M. Malsch & R.M. Carrière, 'Dading en bemiddeling: geschikt voor het strafrecht?', *Recht der Werkelijkheid* 1996, p. 25-38.

fereren – ook deze vorm van herstel voor slachtoffers voor ogen heeft. Dat moet blijken als in paragraaf 5 de regelingen betreffende de rol van het slachtoffer worden besproken.

4. De belangen van slachtoffers in beeld

Voor het duiden van de belangen van slachtoffers en getuigen wordt veelal gebruik gemaakt van de theorie van procedurele rechtvaardigheid. Drie aspecten van deze theorie zijn met name van belang voor de tevredenheid van slachtoffers die betrokken zijn geraakt bij een strafproces. Dit zijn de bejegening door de autoriteiten tijdens de procedure, informatievoorziening door of namens de autoriteiten over de procedure en participatie in de procedure.³⁸ Deze drie concepten worden hieronder toegelicht en uitgewerkt.

Bejegening

Vanuit het perspectief van het *Relational model* van Tyler en Lind op procedurele rechtvaardigheid staat het aspect van een correcte bejegening centraal.³⁹ Mensen willen in de interactie met autoriteiten de bevestiging zien dat zij een gewaardeerd lid van de (internationale) gemeenschap zijn. Middels een correcte bejegening door een rechter wordt die waardering uitgesproken. Door Wemmers is onderzoek gedaan naar de bejegening van slachtoffers als benadeelde partij door justitiële autoriteiten in de Nederlandse strafrechtspleging.⁴⁰ Zij richt zich in haar onderzoek op de vraag hoe slachtoffers oordelen over hun bejegening door justitiële autoriteiten en op de vraag hoe het gedrag van slachtoffers wordt beïnvloed door die bejegening. In de beantwoording van die vragen baseert Wemmers zich op het hierboven omschreven *Relational model* van Tyler en Lind. De rechtvaardigheidsoordelen van slachtoffers over de behandeling door de strafrechter blijken het sterkst samen te hangen met hun inschattingen over de vriendelijkheid van de rechter.⁴¹

Hetgeen voor slachtoffers van misdrijven geldt, blijkt ook voor getuigen relevant.⁴² Uit eigen onderzoek blijkt dat de interactieve kwaliteiten – met name vriendelijkheid en belangstelling – van de strafrechter een grote rol spelen in de beoordeling van de rechtvaardigheid van de bejegening van getuigen. Deze kwaliteiten van de rechter spelen ook een rol als het gaat om behulpzaamheid van getuigen in de toekomst. Vooral de mate van vriendelijkheid van de rechter blijkt een belangrijke

³⁸ Zie Malsch 2004. Zie ook Winkel, Spapens & Letschert 2006 en Van der Leij 2002.

³⁹ Zie Lind & Tyler 1988 en Tyler & Lind 1992.

⁴⁰ Zie Wemmers 1996.

⁴¹ Zie Wemmers 1996, p. 139.

⁴² Zie Van der Leij 2002.

graadmeter te zijn voor de toekomstige medewerking van getuigen in reguliere strafzaken.⁴³

Verder is door Tyler geconstateerd dat mensen die zich niet rechtvaardig behandeld voelden minder geneigd zijn zich in de toekomst aan de wet te houden.⁴⁴ Deze bevinding wordt in ander onderzoek onderschreven, in die zin dat een rechtvaardige bejegening een groter vertrouwen in de strafrechtspleging genereert en dat zelfs een terugval in criminaliteit grotendeels wordt voorkomen.⁴⁵

Informatievoorziening

Over het algemeen zijn niet-professionele procesdeelnemers – zoals verdachten, slachtoffers en getuigen – geïnteresseerd in het verloop van een proces waarbij zij betrokken zijn en verwachten zij informatie daarover van de professionele procesdeelnemers.⁴⁶ Het verschaffen van die informatie geeft niet-professionele procesdeelnemers volgens de theorie van Tyler en Lind vertrouwen in de goede intenties van de justitiële autoriteiten.⁴⁷ Verder willen slachtoffers en getuigen ook de mogelijkheid hebben om vragen te kunnen stellen en wensen te uiten.⁴⁸ Het verschaffen van informatie over de procedure blijkt van invloed te zijn op de legitimiteit van en de tevredenheid over juridische autoriteiten. Evenals bij bejegening geldt ook hier dat er een positieve correlatie bestaat tussen informatievoorziening en tevredenheid bij slachtoffers en getuigen. Als slachtoffers en getuigen behoorlijk worden geïnformeerd over een procedure waarbij zij betrokken zijn, blijken zij meer tevreden te zijn over hun behandeling dan als zij niet of gebrekkig geïnformeerd worden.

Participatie

Participeren in of deelnemen aan een strafprocedure kan op verschillende manieren. Het kan bestaan uit het naar voren brengen van een eigen standpunt (ook wel ‘voice’ of procescontrole genoemd) tot het meebeslissen over de uitkomst van een bepaalde zaak (uitkomstcontrole). Procescontrole is volgens Thibaut en Walker een belangrijk aspect van procedurele rechtvaardigheid omdat in procedures waar procesdeelnemers een duidelijk eigen inbreng hebben de uitkomst eerder wordt geac-

⁴³ Zie Van der Leij 2002, p. 64.

⁴⁴ Zie T.R. Tyler, *Why people obey the law*, New Haven, CT: Yale University Press, 1990.

⁴⁵ Zie L.W. Sherman, ‘Trust and confidence in criminal justice’, *NIJ Journal*, 248, 2002, p. 23-31.

⁴⁶ Zie Malsch 2004, Van der Leij 2002, Wemmers 1996 en M. Maguire, ‘Victims’ Needs and Victim Services: Indication from Research’, *Victimology*, vol. 10, 1985, p. 539-559.

⁴⁷ Zie Lind & Tyler 1988 en Tyler & Lind 1992.

⁴⁸ Zie Wemmers 1996, Van der Leij 2002, p. 64-67 en ook J. Plotnikoff & R. Woolfson, *Options for improved support for victims and other witnesses attending magistrates’ courts*, London: Home Office 1997.

cepteerd.⁴⁹ Uit eigen onderzoek blijkt dat getuigen een verdergaande vorm van participatie willen dan alleen een verklaring afleggen.⁵⁰ Zij willen de mogelijkheid hebben om vragen over de strafprocedure te kunnen stellen en hun wensen kenbaar te maken, maar zijn niet werkelijk geïnteresseerd in het beïnvloeden van de uitkomst van de zaak (uitkomstcontrole).

Voor wat betreft slachtoffers kan niet eenduidig worden geconcludeerd dat zij een actieve rol in het strafproces willen, bijvoorbeeld in de vorm van een spreekrecht over de materiële en immateriële gevolgen van het misdrijf. Onderzoek wijst in verschillende richtingen. Zo wordt door Erez en Bienkowski geconcludeerd dat slachtoffers die actief deelnemen in de procedures meer tevreden zijn over het strafproces.⁵¹ Onderzoek van Davis c.s. suggereert daarentegen dat een dergelijk spreekrecht niet bijdraagt aan een grotere tevredenheid van slachtoffers over de strafrechtspleging.⁵² Door Wemmers wordt er op gewezen dat slachtoffers niet zozeer op zoek zijn naar een actieve rol in het strafproces, maar dat hun eventuele ontevredenheid met de strafrechtspleging voortvloeit uit het gebrek aan interesse van justitiële autoriteiten in hun positie. Wel is het zo dat slachtoffers de mogelijkheid willen hebben om hun wensen omtrent informatievoorziening en schadevergoeding kenbaar te maken en waarden zij het als daar ook rekening mee wordt gehouden.⁵³

Vervolgens komt de vraag aan de orde wat de mogelijkheden bij het Hof zijn om slachtoffers te helpen een gevoel van procedurele rechtvaardigheid te krijgen. Deze vraag wordt in de volgende paragraaf behandeld.

5. De regeling betreffende de rol van het slachtoffer bij het ICC

Het ICC verstaat onder de term slachtoffer *natural persons who have suffered harm as a result of the commission of any crime within the jurisdiction of the Court* en verder *organizations or institutions that have sustained direct harm to any of their property which is dedicated to religion, education, art or science or charitable purposes, and their historic monuments, hospitals and other places and objects for humanitarian purposes*.⁵⁴ De betrokkenheid van slachtoffers bij het ICC is op vier deelgebieden uitgewerkt. Ten eerste kan een slachtoffer zijn of haar mening in een zaak naar voren brengen (*participation*), verder heeft een slachtoffer de mogelijkheid tot het vorderen van herstel en schadevergoeding (*reparation*), ten derde kunnen slachtoffers aanspraak maken

⁴⁹ Zie Thibaut & Walker 1975.

⁵⁰ Zie Van der Leij 2002.

⁵¹ Zie E. Erez & E. Bienkowska, 'Victim Participation and Satisfaction with Justice in the Continental Systems: The Case of Poland', *Journal of Criminal Justice*, vol. 21, 1993, p. 47-60.

⁵² Zie R.C. Davis & B.E. Smith, 'Victim Impact Statements and Victim Satisfaction: An Unfulfilled Promise?', *Journal of Criminal Justice*, vol. 22, no. 1, 1994, p. 1-12.

⁵³ Zie Wemmers 1996.

⁵⁴ Zie rule 85.

op bescherming, ook na afloop van de rechtszaak (*protection*) en ten slotte is er de mogelijkheid van juridische bijstand (*legal representation*). De participatie en juridische bijstand hebben veel met elkaar van doen en worden hieronder gezamenlijk besproken.

Participatie en juridische bijstand in het vooronderzoek en ter zitting

Niet alleen ter zitting, maar ook in de fase daarvoor hebben slachtoffers de mogelijkheid om hun mening naar voren te brengen.⁵⁵ In de beslissing van de Prosecutor (aanklager) over het vorderen van een voorbereidend onderzoek kan de informatie van slachtoffers van belang zijn (vergelijk art. 15 RS).⁵⁶ Indien de aanklager vervolgens tot de conclusie komt dat een vooronderzoek opportuun is, stelt hij een vordering in bij de Pre-Trial Chamber.⁵⁷ In de procedure die daarop volgt kunnen slachtoffers actief deelnemen (art. 15 lid 3 RS). Slachtoffers hebben ook de mogelijkheid om hun inbreng te beperken tot een schriftelijke bijdrage. De Pre-Trial Chamber kan besluiten om slachtoffers die informatie hebben gegeven te horen. De beslissing of een vooronderzoek wordt opgestart krijgen de slachtoffers die in de procedure betrokken zijn medegedeeld (rule 50). Vervolgens wordt de zaak door de Pre-Trial Chamber behandeld 'to confirm the charges on which the Prosecutor intends to seek trial' (art. 61 lid 1 RS). De slachtoffers die reeds betrokken zijn bij de strafzaak (zie art. 15 RS) krijgen bericht over de mogelijkheid om in de behandeling te participeren (rule 92 lid 3). Hiermee hebben slachtoffers een vorm van procescontrole (voice) gekregen in het voortraject van het strafproces. Anders dan in bijvoorbeeld Nederland, waar achteraf kan worden geklaagd over het niet vervolgen van de verdachte (art. 12 Sv-procedure), kunnen slachtoffers bij het ICC direct participeren in het proces van besluitvorming over het doorzetten van een vervolging. Door Wemmers is echter gesteld dat slachtoffers niet een actieve rol in het strafproces ambiëren, maar serieus genomen willen worden door de justitiële autoriteiten. Voor slachtoffers lijkt het primair te gaan om de *relatie* met de justitiële autoriteiten en niet zozeer om een (actieve) inbreng in de strafprocedure. In die gedachte past ook de behoefte van slachtoffers om wensen omtrent informatievoorziening en schadevergoeding kenbaar te maken aan de autoriteiten.⁵⁸

Ook ter zitting is het voor slachtoffers mogelijk om actief te participeren. In art. 68 lid 3 RS wordt gesteld dat

⁵⁵ Zie in dit verband ook rule 111 en 112.

⁵⁶ Het betreft hier the Rome Statute of the International Criminal Court. In verband met het aanhalen van de bepalingen van het Statuut wordt de afkorting RS gebruikt.

⁵⁷ Mocht de aanklager besluiten om niet een vooronderzoek te vorderen dan zal hij de slachtoffers die hem informatie hebben verschaft hierover informeren (art. 15 lid 6 RS). Rule 49 geeft een verdere uitwerking hiervan.

⁵⁸ Zie Wemmers 1996.

Where the *personal interests* of the victims are affected, the Court shall permit their views and concerns to be presented and considered at stages of the proceedings determined to be appropriate by the Court and in a manner which is not prejudicial to or inconsistent with the rights of the accused and a fair and impartial trial. Such *views and concerns* may be presented by the representatives of the victims where the Court considers it appropriate, in accordance with the Rules of Procedure and Evidence [curs. BvdL].

Voordat een slachtoffer zijn standpunten ter zitting kan presenteren moet hij een schriftelijke aanvraag doen bij de Registrar (rule 89 lid 1). De laatste draagt er zorg voor dat de Prosecutor en de verdediging inhoudelijk op de hoogte worden gesteld van de aanvraag. De Chamber waarvoor de zaak dient kan op eigen initiatief of op vordering van de Prosecutor of de verdediging de aanvraag afwijzen. Dat kan bijvoorbeeld indien de aanvrager geen slachtoffer is of wanneer anderszins niet is voldaan aan de criteria van art. 68 lid 3 RS (rule 89 lid 2). Toch kunnen ook personen die geen slachtoffer zijn een aanvraag indienen, zoals een juridisch vertegenwoordiger (legal representative). Zolang zij maar optreden met de instemming van of namens het slachtoffer (rule 89 lid 3).

De raadsman van het slachtoffer (legal representative) – en niet het slachtoffer zelf – is bevoegd direct vragen te stellen aan getuigen, deskundigen en de verdachte (rule 91 lid 1). Dit geeft het slachtoffer opnieuw, weliswaar indirect, een grote mate van procescontrole, die veel verder gaat dan een spreekrecht. Zoals gezegd is het maar zeer de vraag of slachtoffers deze mate van procescontrole ambiëren. Bovendien lijkt in deze regeling niet uitgesloten de situatie dat slachtoffers worden ondervraagd door een raadsman van een ander slachtoffer. De aanklager en de verdediging mogen reageren op mondelinge of schriftelijke observaties van de raadsman. Zolang de ondervraging door de raadsman betrekking heeft op schadevergoeding (reparations) zijn de restricties van rule 91 lid 3 sub *b* niet van toepassing op het ondervragingsrecht (rule 91 lid 4). Gaat de ondervraging niet over schadevergoeding dan kan de strafkamer regels stellen aan de richting en wijze van ondervraging (rule 91 lid 3 sub *b*). Een slachtoffer wiens aanvraag is afgewezen mag in een later stadium van het onderzoek opnieuw een aanvraag doen. Het initiatief tot het kenbaar maken van de standpunten van het slachtoffer, of diens raadsman, kan echter ook uitgaan van de strafkamer zelf (rule 93).

In rule 92 wordt de informatievoorziening aan slachtoffers en hun raadsman met betrekking tot deelname aan de zitting geregeld. Zodoende wordt aan de wens van slachtoffers om informatie te ontvangen over de procedures van de strafzaak zeker tegemoet gekomen. Dit zal bij slachtoffers een gevoel van procedurele rechtvaardigheid genereren.

Herstel en vergoeding

In art. 75 lid 1 RS wordt vastgelegd dat

The Court shall establish principles relating to reparations to, or in respect of, victims, including *restitution*, *compensation* and *rehabilitation*. On this basis, in its decision the Court may, either upon request or on its own motion in exceptional circumstances, determine the scope and extent of any damage, loss and injury to, or in respect of, victims and will state the principles on which it is acting [curs. BvdL].

Uit deze bepaling wordt duidelijk dat schadevergoeding niet de enige herstelmogelijkheid is die aan het slachtoffer wordt geboden.⁵⁹ Daarnaast is er voor de veroordeelde, slachtoffers en andere *belanghebbende* personen of staten een inspraakmogelijkheid betreffende de ingediende vordering (art. 75 lid 3 RS). Op deze manier kan het Hof rekening houden met de behoeften van alle betrokkenen (inclusief de slachtoffers). Binnen de kaders van de regeling wordt aan het concept van restorative justice toch enige betekenis toegekend, doordat de focus niet volledig gericht is op schadevergoeding. Ook andere vormen van herstel worden genoemd (zie art. 75 lid 1 RS). Bovendien hebben naast de veroordeelde en het slachtoffer dus ook andere belanghebbenden een inspraakmogelijkheid. Wat verder opvalt is dat in de regeling wordt gesproken over ‘veroordeelde’ en niet over ‘verdachte’. Klaarblijkelijk gaat een veroordeling steeds vooraf aan een (succesvolle) herstel- of schadevergoedingsprocedure.

Slachtoffers moeten hun vordering schriftelijk indienen bij de Registrar (rule 94 lid 1). Deze draagt zorg voor de informatieverzorging aan alle betrokkenen omtrent de herstel- of schadevergoedingsprocedure (rule 96 lid 1). Het Hof kan op verzoek van de slachtoffers of de veroordeelde, dan wel uit eigen beweging deskundigen benoemen om de omvang en reikwijdte van de schade te helpen vaststellen. Daarnaast kunnen deskundigen suggesties doen over de verschillende modaliteiten die mogelijk zijn in verband met het herstel of schadeloosstelling van het slachtoffer. Slachtoffers, geïnteresseerde derden en de veroordeelde hebben de mogelijkheid om op de rapportage van de deskundige(n) te reageren (rule 97 lid 2).

⁵⁹ Voor een omschrijving van de verschillende (schade)vergoedingsmodaliteiten, zie *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Violations of International Human Rights and Humanitarian Law*, U.N. Doc. E/CN.4/62 (18 januari 2000), Commission on Human Rights Resolution 2002/44 (23 april 2002), *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*, G.A. Res. 40/34, U.N. GAOR, 7th Sess. (1985).

Bescherming

Een adequate bescherming kan worden gezien als een vorm van bejegening en daarmee verband houden met procedurele rechtvaardigheid.⁶⁰ Welke vorm van bescherming moet worden gekozen is sterk afhankelijk van het soort slachtoffer of getuige.⁶¹ Soms zal bescherming vooral betrekking hebben op het anoniem horen van (bedreigde) getuigen (vergelijk rule 87 lid 3 sub a), soms heeft het betrekking op het beperken van de nadelige mentale gevolgen van een verhoor ter zitting, zoals bij een rechtstreekse confrontatie met de verdachte van een zeden- of geweldsdelict. Andere beschermingswaardige slachtoffers en getuigen zijn jonge kinderen. In art. 68 lid 1 RS komt naar voren dat

The Court shall take appropriate measures to protect the *safety, physical and psychological well-being, dignity and privacy* of victims and witnesses. In doing so, the Court shall have regard to all relevant factors, including age, gender as defined in article 7, paragraph 3, and health, and the nature of the crime, in particular, but not limited to, where the crime involves sexual or gender violence or violence against children. The Prosecutor shall take such measures particularly during the investigation and prosecution of such crimes. These measures shall not be prejudicial to or inconsistent with the rights of the accused and a fair and impartial trial [curs. BvdL].

In verband hiermee kan er een inbreuk worden gemaakt op het openbaarheidsbeginsel genoemd in art. 67 RS, door slachtoffers of getuigen in raadkamer of via een elektronische weg te horen. Dit zal zich met name voordoen bij slachtoffers van ernstige zedendelicten en bij kinderen die als slachtoffer of anderszins als getuige worden gehoord. Het slachtoffer of de getuige in kwestie heeft hierin (uiteraard) een stem (art. 68 lid 2 RS). Indien nodig, kan het slachtoffer of de getuige zich tijdens het verhoor laten bijstaan door een raadsman, een psycholoog of een familielid (rule 88 lid 2). Dit zal zeker in geval van een ondervraging ter zitting voor slachtoffers of getuigen van ernstige misdrijven tot steun zijn. In rule 88 lid 5 wordt verder bepaald dat ‘violations of the privacy of a witness or victim may create risk to his or her security, a Chamber shall be vigilant in controlling the manner of questioning a witness or victim so as to avoid any harassment or intimidation, paying particular attention to attacks on victims of crimes of sexual violence’. Bovendien stelt de voorzitter vast – na overleg met de andere leden van de Chamber – op welke

⁶⁰ Zie Van der Leij 2002, p. 3.

⁶¹ Vergelijk J.B.J. van der Leij, M. Malsch & J.F. Nijboer, ‘Bejegening op maat; de ontwikkeling van vuistregels in de bejegening van getraumatiseerde getuigen in strafrechtelijke verhoorsituaties’, *DD* 1997, p. 1004-1021.

wijze en in welke volgorde getuigen worden gehoord in die zin dat de ondervraging van getuigen eerlijk en effectief verloopt (regulation 43).⁶²

De regeling is uitgebreid en biedt veel mogelijkheden voor het slachtoffer een bijdrage te leveren aan het strafproces dan wel een vorm van herstel na te streven of een schadevergoeding te vorderen. De in de regeling genoemde juridische bijstand voor slachtoffers lijkt me in dit kader dan ook niet zo zeer een voorrecht maar een noodzakelijkheid wil een slachtoffer zijn weg kunnen vinden in de procedures bij het ICC.

6. Tot besluit

Uit onderzoek is naar voren gekomen dat de bejegening door de autoriteiten tijdens de procedure, informatievoorziening door of namens de autoriteiten over de procedure en participatie in de procedure voor slachtoffers van belang zijn voor een gevoel van procedurele rechtvaardigheid. Slachtoffers hebben veel mogelijkheden gekregen om te participeren in de procedures bij het ICC. Dat is op zich toe te juichen. De mogelijkheden zijn voorhanden, het is echter de vraag of slachtoffers hiervan daadwerkelijk gebruik zullen maken. Ook de informatievoorziening aan slachtoffers is op papier goed geregeld. Als dat in de praktijk ook zo wordt nageleefd, dan zal dat bij slachtoffers zeker een positief effect hebben op hun gevoel van (procedurele) rechtvaardigheid. Over bejegening – anders dan bescherming – is niet veel geregeld. Dat is ook niet zo verwonderlijk, omdat het hierbij vooral gaat om interactieve kwaliteiten – met name vriendelijkheid en belangstelling – van de strafrechter. Dat is niet zozeer een kwestie van regelen, maar van doen. Verder zijn de beschermingsmaatregelen voor (getraumatiseerde) getuigen en slachtoffers zeker van deze tijd. Getuigen en slachtoffers lijken niet als instrument te worden ingezet in het strafproces.

De pretenties van het ICC ‘to bring criminals to justice but also help the victims themselves obtain justice’, lijken in de regelingen voor wat betreft slachtoffers wel waargemaakt, misschien zelfs wel een beetje doorgeschoten. Het is echter de ‘law in action’ die bepalend is voor het (procedurele) rechtvaardigheidsoordeel van slachtoffers.

⁶² Zie de Regulations of the Court, adopted by the judges of the Court on 26th of May 2004 (ICC-BD/01-01-04).

